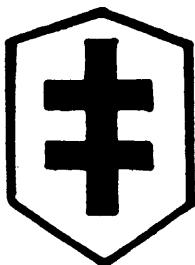

ВАДІЙ, НАРОДЗЕ, ЗА СВАЕ ПРАВЫ! – К.Каліноўскі

**ЗА
ВОЛІ
БАШ-
КАЎ-
ШЧЫНЫ!**

ЗВАЖАЙ

Часапіс Беларускіх Ветэранаў. Выдае Камітэт Сувязі Быўшых Беларускіх Вайскоўцаў

Z V A Z A J – Veterans quarterly, published by Liaison Committee of Byelorussian War Veterans. Canada Post: 57 Riverdale Ave., Toronto, Ont., M4K 1C2

U. S. Post: Assn of Byelorussian-American Veterans, 9 River Rd., Highland Park, N. J. 08904

Год 10

Сінегань, 1984

№ 4 (36)

ДРУГАЯ СУСЬВЕТНАЯ СУСТРЭЧА

БЕЛАРУСКІХ ВЕТЭРАНАЎ

Сёлета, першага верасьня, у Кліўлендзе, Злучаных Штатах, пры нагодзе 16-е Сустрэчы Беларусаў Паўночнае Амэрыкі, адбылася Другая Сусьветная Сустрэча Беларускіх Ветэранаў у Вольным Сьвеце. Присутнічалі тут нашы быўшыя вайскоўцы із ЗША, Канады, Англіі, Нямеччыны, Францыі, Гішпаніі і Аўстралиі. Сустрэча была прысьвеченая саракавым угодкам мабілізацыі Беларускае Краёвае Абароны, 120-м угодкам гераічнай съмерці нашага вялікага нацыянальнага рэвалюцыянеры Кастуся Каліноўскага і 10-м угодкам ад Першай Сустрэчы, што адбылася ў Манчэстары ў жнівені 1974 году, на якой паўстаў Камітэт Сувязі Беларускіх Ветэранаў і пасля часапіс "Зважай".

Усе ўрачыстасці Сустрэчы Беларускіх Ветэранаў адбываліся ў сяле Полацак, які, перадусім дзякуючы працы сяброў мясцовага аддзядзелу нашых ветэранаў, прыняў нас із гасціннай і мілай усьмешкай.

Раніцай у суботу 1-га верасьня, каля гадзіны 9-й Сустрэча Беларусаў Паўночнае Амэрыкі была адкрыта падніцьцем сцягоў

Перад сцягамі

Здымка А. Дубля

на машту, што знаходзіцца перад галоўным будынкам залій, дзе адбываліся ўрачыстасці.

Сцяганосная дружына ветэранаў з Нью Брансвіку, з удзелам іншых ветэранаў, станула перад маштай, Раўнаньне. – Зважай! Радарт старшыні Рады БНР, ген. Я. Сажычу злаўшы маёр С. Гутычык, а старшыня Рады прывітаў прысутных: – Жыве Беларусь! Паволі папаўзьлі на машту два сцягі – амэрыканскі і беларускі, дый павісьлі наверсе. Нехта голасна ј жартаўліва дакараў прысутных побач духоўнікаў за тое, што яны не парупіліся раней замовіць... ветру.

Ветэраны пад сцягамі і прысутныя побач суродзічы засыпвалі "Магутны Божа".

Дзесьці каля гадзіны чацвертай пасля падніяны нашы ветэраны і грамада суродзічаў сабраліся зноў пад сцягамі. Дзень быў хмарны і даволі цёплы. Побач нацыянальных і ветэранскае сцягу, прысутнічай тут і той складкі сцяг, які некалі варожая беларускаму вызвольнаму руху сцягатаптальнікі згантбавалі ў Нямеччыне пры ўваходзе ў царкву.

ЗВАЖАЙ

Кароткі малебен за паўшых у змаганьні

Здымка А. Сільвановіча

Перад царквой пасъля Св. Літургii

Здымка А. Сільвановіча

З ВАЖАЙ

3

Пасъля пераклічкі й прывітаньня старшынём Рады БНР, сп. Антон Шукелойць чытаў прозьвішчы адыйшоўших у змаганьні за вольнасьць і незалежнасьць Беларускага народу. Былі згаданыя больш выдатныя людзі з розных пэрыядоў гісторыі Беларусі, пачынаючы ад нацыянальнага героя й выдатнага рэвалюцыянера Кастуся Каліноўскага й канчаючы тымі з антыбальшавіцкай пасъляваеннай вызвольнай арміі, што змагалася пад камандай ген. Вітушкі і ў іншых групах у беларускіх лясох.

Прыйшла каманда: — Апроч амэрыканскага, съязгі паходіць! Хвілінай цішыні ўшанаваць памяць герояў!

Селішча Палацак ляжыць воддаль ад дарог, пры лесе. І ў той час вэтэранны і ўсе прысутныя схілілі галовы, і, здавалася, змоўк зусім лес, каб ушанаваць памяць тых што "пайшлі паміраць, каб жыла Бацькаўшчына!"

Гэтта-ж, у лесе, адбыўся кароткі малебен за нашых суродзічаў, паўшых у змаганьні, з удзелам Першага Ярарха БАПЦ Архіяпіскапа Мікалая й духавенства ды вэтэранаў ізь съязгамі й прысутных суродзічаў. Адразу пасъля малітвы адбыўся парадны ўваход ізь съязгамі на ўдэкараваную залю, дзе пачалася праграма. Гаспадаром тут быў старшыня Кліўлендзкага аддзялzenia Згуртаваньня Беларуска-Амэрыканскіх Вэтэранаў, капитан Мікола Ягаўдзік.

Ён насамперш прывітаў старшыню Рады БНР, ды пайменна вітаў гасцей з усіх краінаў, выразіўшы задавленыне, што змаглі насы вэтэранны сабрацца ўжо на другую сусветную сустрэчу. Старшыня Рады БНР, др. Я. Сажыч вітаў удзельнікаў ад Рады БНР, ды дзякаваў арганізаторам сустрэчы, асабліва-ж маёру Гутырчыку.

У гэны дзень раней адбылася ў канфэрэнцыя Беларуска-Амэрыканскага Моладзі, а старшыня яе інж. Ю. Азара запрасіў і моладзь на съята вэтэранаў па абедзе. Ен прачытаў цікавы даклад, у ангельскай мове, пра выдатнага беларускага нацыянальнага героя-рэвалюцыянера Кастуся Каліноўскага і вельмі ўдала прыраўнаў яго да іншых рэвалюцыянераў, што змагаліся за волю, а не за новае ярмо, як розныя марксісты й тэрарысты.

Наш выдатны гісторык, супрацоўнік "Зважай" і рэдактар Ватыканскага й "Свабода", др. В. Сянькевіч, што прыехаў зь Гішпаніі, гаварыў пра стаўленыне савецкай гісторыяграфіі да Кастуся Каліноўскага й паўстаннія супраць Маскоўшчыны, якім ён кіраваў. Савецкая пазыцыя адносна нашага нацыянальнага героя мянялася некалькі разоў, галоўна ў залежнасці ад розных палітычных кірункаў камуністычнай партыі.

Наступным, згодна праграмы, меў выступаць К. Акула, галоўны арганізатор Першай Сусьеветнай Сустрэчы Беларускіх Вэтэранаў, што адбылася ў Манчэстары ў 1974 годзе, старшыня Камітэту Сувязі Беларускіх Вэтэранаў і рэдактар часапісу "Зважай", але пасъля выступу д-ра В. Сянькевіча слова папрасіў прысутны старшыня Рады БНР др. Я. Сажыч і прапанаваў праграму скончыць, бо, маўляў, там мае быць яшчэ паседжаныне сяброў Рады БНР, а там яшчэ іншае — Рады БАПЦ, дык няма часу.

Такім чынам праграма скончылася ...

У канцэрце ў нядзелю ўдзел узялі танцоры з групы "Васілёк" пад кіраўніцтвам сп-ні Алы Орса-Романо й кліўлендзкі жаночы хор пад кіраўніцтвам інж. Кастуся Калошы. *Здымка А. Дубля*

Др. В. Сянькевіч

У 190-Я ЎГОДКІ АНТЫМАСКОЎСКАГА ПАЎСТАНЬНЯ Ў БЕЛАРУСІ

(Заканчэньне. Пачатак іл. № 33, 34, 35)

Разъмешчаны ў Берасьці расейскі гарнізон пад камандай палкоўніка Часымінскага 4.5 вымушаны быў пакінуць горад і адступіць у кірунку Пінска. Такім чынам Берасьце, разам з Кобрынскім паветам, далучылася таксама да паўстаньня. У Кобрыне былі выбраныя мясцовыя паўстанскія ўлады. Крыху раней да паўстаньня далучыліся Ашмяны і іншыя населеныя пункты заходнія часткі Беларусі й Жамойці. Паўстанскую ўладу арганізавалі таксама ў сябе Слонім, Наваградак, Ваўкаўск, Шаўлі й іншыя гарады ВКЛ.

Хоць фармальна, пасля ўмяшаньня Т.Касьцюшкі ў палітыку ўраду ВКЛ і ўтварэння Вярхоўнай Рады быў створаны адзіны вярхоўны паўстанскі ўрад і тэарытына было зьдзейсьненнае адзінства каманды й кіраўніцтва, у запраўднасці дзеяньні беларускіх і польскіх паўстанцаў на быўші ўзгодненыя. Польшча й землі ВКЛ тэарытарыяльна былі адзьдзеленыя адзін ад аднаго злучэньнімі расейскай арміі. Пруская армія, якая стаяла на польска-прускай граніцы, хоць з выглядзу й трывала на нэутралітэту, на справе-ж усяляк перашкаджала сувязі між Польшчай і ВКЛ.

У такіх умовах адзінства ваеннага камандаваньня фактычна наагул не магло быць ажыцьцеўленае. Часовы ўрад ВКЛ прадаўжаў дзеяць на свой страх і рызыку. Апынуўшыся ў маскоўска-прускім акружэнні, нашы войскі патрабавалі падмацаваньня, а тымчасам сама Польшча знаходзілася ў вельмі крытычным становішчы й не магла дапамагчы. Камандаваньню ВКЛ даводзілася палягаць на свае ўласныя сілы, якія зъміняшаліся.

Кіраўніцтва ВКЛ не стварыла адзінства дзеяньня й на выпрацавала агульнага пляну ваенных аперацыяў. Усе намаганьні зводзіліся да спробаў пашырыць базу паўстаньня за кошт Курляндскіх Меншчыны, што павінна было адцягнуць расейскія сілы з тэатру ваенных дзеяньняў і палегчыць становішча заходніяй часткі Беларусі. Праўда, у Курляндскіх кароткі час выбухла паўстаньне, але на Меншчыне, дзе бушаваў тэрор маскоўскіх акупантаў, становішча было больш складанае.

Генэрал Якуб Ясінскі быў, бязумоўна, таленавітым арганізаторам, аднак ён меў супраціў з боку пэўнае часткі шляхты, якая падазрэвала яго ў тым, што ён хацеў арганізаваць рэвалюцыю на французскім ўзоре. Пад уплывам шляхоцкіх колаў, Т.Касьцюшка навет адклікаў яго з пасады камандзера аднаго з корпусаў і прызнаў чы ёсць сваім прадстаўніком і начальнікам арміі ВКЛ хвоярага й малаздольнага графа Вяльгорскага, аднаго з праціўнікаў канстытуцыі 3.5.1791 г., які перайшоў на бок паўстаньня. Назначэнне Вяльгорскага было буйней памылкай Касьцюшкі. Яно супала з крытычным момантам у ходзе паўстаньня, калі кольца маскоўскіх

войскаў пачало съціскацца што раз тужэй вакол паўстанцаў, змушаючы іх да адступлення (12).

З кожным днём ваеннае становішча ў ВКЛ горшала. Ваенныя сілы цэнтральнага ўраду ВКЛ былі больш чым абліччаваныя ды акружаныя цесным кольцам прускіх і расейскіх войскаў. Няўдача паўстаньня ў Менску пазволіла Расейцам адцягнуць сваё войска зь Меншчыны для здушэння паўстаньня ў захадній Беларусі й Жамойці. Паўстаньне Курляндскіх мела ніякага ўплыву на агульны ход паўстаньня ў Беларусі. Урэшце, адмоўна адбілася назначэнне начальнікам арміі ВКЛ былога таргавічаніна й няздатнага генэрала Вяльгорскага.

На тэрыторыі Беларусі адбываліся шматлікія сутычкі з расейскімі войскамі, прычым многія зь іх канчаліся разгромам паўстанцаў. Гэта быў разбіты гарачы патрыёт ВКЛ Міхал Агінскі, які намагаўся яшчэ раз прарваша на Меншчыну (13). Сярэдняя й дробная шляхта, бачачы няўдачу паўстанцаў, яшчэ больш асьцярожна да іх адносілася. Галоўнакамандуючы арміі Вяльгорскі не карыстаўся нікім аўтарытэтам, ня мог ды не жадаў аб'яднаць вакол сябе армію й павесьці рашучае змаганье з маскоўскім акупантам.

Першы галоўнакамандуючы нашых войскаў, ген. Якуб Ясінскі, падобна як і расейскае камандаваньне, дакладна разумеў стратэгічнае й палітычнае значэнне Вільні. Барацьба за Вільню павінна была стацца цэнтрам ваеных дзеяньняў. Расейскі генэрал Корынг прыблізіўся да сталіцы ВКЛ, прачышчаючы сабе шлях ад паасобных паўстанскіх злучэнняў. Вяльгорскі, даведаўшыся пра паход Корынга на Вільню, адступіў ад гораду, не жадаючы, відаць, бараніць яго й пакінуў каля Вільні толькі невялікі адзьдзел пад камандую Пашы Грабоўскага. 22.8 Вільня, практична пазбаўленая вайсковай абароны, была захоплена расейскай арміяй (14).

Пасля страты Вільні лёс паўстаньня ў Беларусі быў вырашаны. Пруска-расейскія ваенныя сілы ўвесе час расьлі ў той час, як войскі паўстанцаў зъміняліся. Касьцюшка таксама ніяк ня мог дапамагчы сваім землякам.

Каб паслабіць ціск расейскіх войскаў на ВКЛ, трэбыло адцягнуць іх ад Вільні й пазбавіць іх магчымасці манэўраваць. Сыцяпан Грабоўскі выступіў з праектам заходу ў зад расейскіх войскаў і арганізацыі паўстаньня на рэшце тэрыторыі Беларусі. Гэты праект Вяльгорскі адабрыў, але паднімець паўстаньне ў гэных умовах было вельмі цяжка. Праўда, Грабоўскому ўдалося быць адзяліць Менск ад Вільні і ўступіць на тэрыторыю Меншчыны. У той самы час Міхал Агінскі зь невялікім адзьдзелам і дзіўюма гарматамі спрабаваў захапіць Дынабург, але бяз посьпехаў.

Расейскае камандаваньне хутка разабралася ў плянах беларускіх паўстанцаў. Для абароны Менску быў

ЗВАЖАЙ

5

высланы дзесяцітысячны атрад, змагаща зь якім Грабоўскі ня меў сілаў. Грабоўскі пазъбягай сутычак з расейскімі войскамі, рухаўся наперад вельмі паволі і ў канцы верасьня дайшоў да Бабруйска, усюды падарозе распаўсюджваючы праклямацыі. 4.IX невялікі адзьдзел Грабоўскага сутыкнуўся каля Любани з генэралам Цыцыянавым. Мужна вытрымаўшы некалькі атакаў, Грабоўскі нарэшце павінен быў капітуляваць.

Няўдача Грабоўскага аслабіла сілы паўстання й замацавала становішча нападаючага боку. Сам галоўнамаандуючы арміяй ВКЛ ў гэты крытычны час знаходзіўся ў Горадні ў поўным бязьдзеяньні. Гэтая тактыка выклікала агульнае зьдзіўленне ѹ дэмаралязавала армію. Ці Вяльгорскі ўсьведамляў бескарыснасць працягвання барацьбы, ці, як былы таргавічанін, вёў зрадніцкую палітыку й прысыпашыў апарату паўстання, з дакладнасцю сказаць нельга. Але ёсьць асновы мяркаваць, што між Вяльгорскім і расейскім ваенным камандаваннем адбылося нейкае паразуменіне.

Мяркуючы, што немагчыма будзе ўтрымаць Курляндыю й Жамойць, ген. Т. Касцюшко пастановіў здклікаць адтуль паўстанцаў, спадзяючыся, што прайшоўшы праз Усходнюю Прусію, ім удася даолучыцца да рэшты войска. На жаль, плян гэты ня быў выкананы. Прускія ўлады, пайнфармаваныя пра рух, прынялі адпаведныя меры. Усётакі частцы паўстанцаў удалося прабіцца. Ваўжэцкі і Гедройц прыбылі ў Горадню каля 20-га жнівня. Генэрал Макраноўскі, што знаходзіўся ў Берасці, прыняў на сябе агульнае камандаванне арміяй. Недалёка ад Берасця разьмясьціўся адзьдзел Серакоўскага – звыш 5 тысяч пяхоты й 2 500 кавалерыі. У пяцёх вёрстах ад Берасця Серакоўскі, заданнем якога было затрыманне руху Суворава на Варшаву, падмацаваны адзьдзелам Князевіча, сутыкнуўся з Суворавым. 17.9 добраўзброеная рэгулярная расейская армія пад камандаваннем Суворава, у бітве пад Крупчыцамі, разьбівае малаколькасны й без баявога выпрабаванья аб'яднаны польска-беларускі корпус ген. Серакоўскага, кладучы такім чынам канец ваенным аперацыям і самому паўстанню на землях Беларусі (15), але ня ў Польшчы, дзе яно закончылася толькі ў палове лістапада і ў якім бралі актыўны ўдзел беларускія войскі (факт амаль няведамы нашым гісторыкам).

Справа ў тым, што з арміі ВКЛ, сабранай у Горадні, Касцюшко сфармаваў дзівізіі: Гедройця й Макраноўскага. Першую зь іх ён выслаў у пачатку кастрычніка пад Варшаву, дывізію-ж Макраноўскага – у кірунку тракту Берасцце-Варшава. Макраноўскуму удалося падвесці большасць свайго войска ў прадмесціе Варшавы Прагу. Дывізія Гедройця, на загад самога Касцюшкі, была скіраваная на левы бераг Віслы (16).

У бітве пад Мацяёвіцамі 10.2.1794 г. Т. Касцюшко быў разьбіты, ранены й трапіў у маскоўскі палон ды знаходзіўся ў Рasei да 1796 году. Пасьля страшэннай бойні, 4-га лістапада, ахвярай якой сталася амаль усё жыхарства, Сувораў узяў Прагу, у абароне якой адзначыўся сваім гэраізмам 5-ы беларускі полк (17). У тэй бітве загінул Якуб Ясінскі і ген. Павал Грабоўскі (18).

Праз два дні здалася ѹ Варшава. 16.11 пераемнік Касцюшкі, таксама ўраджэнец ВКЛ, ген. Тамаш Ваўжэцкі быў канчаткова разьбіты з рэшткамі войска й нацыянальна-вызвольнае паўстанне супраць Маскоўшчыны, распачатае 24-га сакавіка 1794 г. у Польшчы нашым земляком Т. Касцюшкам было закончанае.

Паўстанне беларускага народу супраць расейскага акупанта, пачатае ѹ ноч 23 красавіка ѹ Вільні, трывала амаль пяць месяцаў. Пасьля шматлікіх баявых сутычак, – толькі ѹ травені-чырвені іх было аж 13, да гэтага даволі пасыпаховых, – ужо ѹ другой палове 1794 г. яно пачало ѹсьці на спад і, як мы толькі што адзначылі, закончылася бітвой пад Крупчыцамі 17.9.1794 г.

Вынікі апараты паўстання 1794 году вядомыя ѹ мы шырэй на іх ня будзем затрымлівацца. Адзначыць варта, што пасьля здушэння паўстання, Рэч Паспалітая, у якую ўваходзіла Беларусь у форме ВКЛ, была наагул ліквідаваная: у 1795 г. быў падпісаны дагавор аб 3-м распадзеле гэтай дзяржавы. 25-га лістапада таго-ж году, пад ціскам Рasei, кароль Рэчы Паспалітай і вялікі князь ВКЛ Станіслаў Аўгуст у Горадні адрокся ад трону, пасрэдна тым самым санкцыянуючы зынкненне Рэчы Паспалітай з карты Эўропы (19).

Ад таго часу пачынаецца новы пэрыяд у гісторыі Беларусі, пэрыяд маскоўскага няволі.

Як ведема, паўстанне 1794 году знайшло шырокі водгук і падтрымку на беларускіх землях. Наагул Беларусь брала ѹ ім актыўны і ўсебаковы ўдзел (20). Ня толькі сярэдняя й малазямельная шляхта й духавенства, ня толькі так званая "гарадзкая верхавіна" ўдзельнічалі ѹ нацыянальна-вызвольным паўстанні. Бралі ѹ ім ўдзел таксама ўсе жыхары гарадоў і мястэчак дый беларускія сяляне.

Пра масавы ўдзел у паўстанні беларускага сялянства съветчыць ня хто іншы як сам расейскі генэрал Кнорынг, які ў сваім даносе, што адносіўся травені 1794 г., г. зн. першай фазы паўстання, паведамляў, што ѹ аднай Menскай губэрні адзін толькі брыгадзір барон Бэннінгсэн із сваім войскам аблізброваў каля 20 тысяч сялянай-паўстанцаў (21). І гэта толькі на Меншчыне, якая ўжо знаходзілася пад расейскай акупацыяй і дзе з прычыны кампаніі запалохвання й тэрору паўстанне развязвалася больш павольна чым на заходніх землях Беларусі.

Пра актыўны-ж ўдзел усяго жыхарства гарадоў і мястэчак съветчыць паведамленыне "Свабоднай Варшаўскай Газэты", паводле якое толькі ѹ Наваградку была выстаўленая муніцыпальная 3-тысячнай гвардыя, якая змагалася супраць расейскай арміі, што рухалася з усходу. Пра вялікія злучэнны паўстанцаў у Беларусі гавораць і шматлікія іншыя гістарычныя крыніцы.

Паўстанне 1794 году знайшло ѹ нас падтрымку ѹ першую чаргу таму, што мэтай ягонай было аднаўленьне канстытуцыі 1791 году, якая, як мы ці раз адзначалі, ліквідавала феадальную анархію ѹ краіне й стварала больш спрыяльныя ўмовы для ўніфікацыі. А маніфэст – Паланецкі Ўніверсал, які кіраўнік паўстання

Тадэвуш Касьцюшка выдаў у трапені 1794 годзе, прыгонных сялянаў абвяшчаў асабіста свабоднымі, зь некаторым зъменешаньнем падаткаў і іншых павіннасцяў. Рыхтаваўся таксама маніфэст, які прадбачваў надзяленыне сялянаў зямлёю "на вечную ўласнасць" (22).

Які гэта мела водгук, пра гэта могуць съветчыць і такія факты, як прыкладам тое, што для посьпеху паўстання тады таксама рабіліся намаганьні паширыць ягоныя ідэі ў Прусіі і самай Рәсеі. Там распаўсюджваліся розныя маніфэсты й адозвы да народу, у якіх зъвярталася ўвага, як гэта ў выпадку мазырскага шляхціца Яэзпа Яленскага, на становішча прыгоннага сялянства й заклікалася сялянства да змагання з магнатамі, аўтадноўваючыся із шляхтай (23).

Ідэямі тагачаснай шляхоцкай рэвалюцыйнасці характэрная таксама паўстанская песня – "Песня беларускіх жаўнероў". Апрача заклікаў далучыцца да змагання за "вызваленіне Бацькаўшчыны", у гэтай песні гаварылася таксама пра сацыяльныя крыўды, падкрэслівалася, што "Вольнасць для нас паны даюць – і за людзей нас прызнаюць" ды выказвалася пагроза ў адрас праціўнікаў гэтай "вольнасці": "Возьмем косы косы ды янчаркі – Пачнем гордзя гнуць каркі!" (24)

Такім чынам, паўстанне 1794 году вельмі важнае і для гісторыі беларускага народа. Апроч высоўвання на першы плян ідэяў сацыяльнай справядлівасці й грамадзянскай роўнасці, паўстанне абуджала ў беларускім народзе нацыянальную самасвядомасць і горнасць.

Нацыянальна-вызвольнае паўстанне 1794 году было ў Беларусі задушанае. На гэта, як ведама, склалася некалькі прычынаў. Згадаем хоць-бы такія, як адсутнасць адзінага кіраўніцтва ваеннымі дзеяньнямі, адраванасць паўстанскага руху на Беларусі ад Польшчы, разыходжаныні паміж кіраўнікамі паўстання ў Польшчы й ВКЛ адносна пункту канстытуцыі 1791 году, паводле якога Рэч Паспалітая абвяшчала дзяржавай унітарнай у той час, як віленскі паўстанскі ўрад змагаўся за незалежнасць сваіх дзяржавы; заўчаснасць выбуху паўстання як у Польшчы так і ВКЛ, што спрычинілася да ягонай непадрыхтаванасці. Было шмат прычынаў апараты, не гаворачы ўжо пра чиста ваенны бок справы: супраць добра ўзброенай рэгулярнай расейскай арміі паўстанцы выступалі зь пікамі, косамі й сякерамі!

На заканчэнні гэтага артыкулу некалькі слоў трэба сказаць яшчэ й пра самога кіраўніка паўстання 1794 году – генэрала Тадэвуша Касьцюшку. Касьцюшка нарадзіўся ў 1746 г. паблізу Косава, у маленькім фальварку Мерачоўшчына" (25). У самым Косаве ён набыў і пачатковую асьвету. Гэта адсюль пачынаецца ягоны годны перайманні шлях, пра які у часе прысягі ў 1794 годзе ў Кракаве ён сказаў, што будзе змагацца за роўнай права для пышных палацаў і ўбогіх хатаў. На чале сваіх касінераў Тадэвуш Касьцюшка – генэрал у сялянскай съвітцы – перамагае расейскага генэрала Тармасава, а трапіўшы пазней параненым у палон, адмаяўляеца ад волі, за якую царыца Кацярына II патрабавала, каб ён змагаўся на баку Рәсеі.

Ен з тутэйших, кроў ад іхнай крыві. Род Касьцюшкай-Сяхновіцкіх паходзіць зь беларускага праваслаўнае шляхты. Ягоны прадзед Кастусь, ад якога й паўсталі прозвішча Касьцюшкай, быў, як адзначаюць гісторычныя крыніцы, "хрышчоны ў абрэдзе грэцкага касцёла", а ўжо праз эвангелізм і арыянства прыйшоў да каталіцызму. І навет цяпер на гэтай тэрыторыі, ад Слоніма праз Косава аж да Ляхавічаў жыве шмат Касьцюшкай. Адны зь іх праваслаўныя, іншыя ёсьць каталікі, некаторыя вызнаюць сябе Беларусамі, іншыя – Палякамі, а ўсе разам ідуць ад аднаго беларускага, званага раней літоўскім, корана (26).

Нашаму земляку Тадэвушу Касьцюшку паставілена помнік не толькі ў Польшчы, але і ў Амерыцы, за незалежнасць якое ён гэраічна змагаўся. Яны стаяць там і каля рэдуты Касьцюшкі ў Вэст Пойнт, і ў Мілвокі, і перад франтонам Белага Дому ў Вашынгтоне. Яму паставілена помнік таксама ў Швайцарыі ў тым гардку, дзе скончылася ягонае жыццё. І толькі на яго бацькаўшчыне, там, дзе яно пачалося, нічога амаль ня зроблена, каб ушанаваць памяць таго, пра каторага трэці прэзыдэнт ЗША Тамаш Джэфэрсон сказаў, што "Тадэвуш Касьцюшка – найчысьцейшы сын свабоды, якога ён калі бачыў і пры тым тае свабоды, якая ахапляе не толькі выбраных, але ўсіх".

ЗНОСКІ:

12. Тамсама, б. 201; Бел СЭ, т. 8, бач. 349;
Корапски St., op. cit., s. 150
13. Бел СЭ, т. 8, бач. 349.
14. Корапски St., op. cit., str. 150 - 151.
15. Корапски St., op. cit., str. 151. Пичета В. И.
op. cit., б. 206.
16. Корапски St., op. cit., str. 151 - 152.
17. Тамсама, бач. 152.
18. Козловіскі Е., Wrzosek M., op. cit., str. 38.
19. Koscialkowski St., op. cit., str. 83.
20. Тамсама, бач. 82.
21. ЦГВИА СССР, ф. ВУА, д. 2734, л. 64 (паводле
Ігнатенка А. П. op. cit., бач. 160).
22. Залужны П., "Удзел беларускага народа ў паўстанні 1794 г.". З сэрыі "Змаганье партыі з
'рэцыдывамі нацыяналізму' ў савецкай гісторыяграфіі". БРРС, Мюнхэн, 1983.
23. Гісторыя Бел. ССР, т. 1. бач. 401.
24. Залужны П., op. cit.
25. Бел СЭ, т. 5, бачыны 505-506. Гл. таксама "Зважай"
№ 1(33), зноска № 1, б.4; Юрка Віцьбіч, "Там, дзе
жывуць Касьцюшкі", 'Беларус' № 166 (1971, б. 3).
26. Юрка Віцьбіч, op. cit.

ПАДТРИМЛІВАЙ "ЗВАЖАЙ"
АДЗІНЫ ЧАСАПІС БЕЛАРУСКІХ ВЭТАРАНАЎ
НА ЧУЖЫНЕ!

ЗВАЖАЙ

7

ПЕРАМОГА РЭГАНА – ЗАРУКА ТРЫВАЛАГА МИРУ

Віншуем прэзыдэнта ЗША Роналда Рэгана ў Рэспубліканскую Партыю зь вялікай перамогай!

Шостага лістапада, пасъля вялізной перамогі Рэгана ў выбарах у ЗША, Вольны Сьвет уздыхнуў з палёгкай, а паняволены – з надзеяй. Фрыц Уолтар Мандэйл атрымаў заслужаную й паніжающую чалавечую годнасць апарату, а авантурная бальшавіцкая Масква, якая агітавала за Мандэйла пры помачы "карысных ідыётаў", атрымала даўно заслужаную аплявиуху.

Для Амерыкі перамога Рэгана прынясе яшчэ большы матар'яльны дабрабыт, эканамічны прагрэс, зъмененшыць інфляцыю і беспрацоўе й такім чынам палепшиць дабрабыт і ўмацуе сілы Вольнага Сьвету ў змаганьні з пошасцю 20-га стагодзьдзя - камунізмам.

Перамога Рэгана яшчэ больш спрычыніцца да павялічэння мілітарнае магутнасці Амерыкі, а тым спыніць у сьвеце авантуры маскоўскіх падпальшчыкаў вайны ды фінансаваных і навучаных імі тэрарыстаў і такім чынам забясьпечыць чалавецтву неабходны мір.

Перамога Рэгана, урэшце, – што для нашага паняволенага Маскоўшчынай народу найважнейшае, спыніць экспансію антынароднага, чалавеказабойчага й варварскага камунізму ды спрычыніцца да развалу каляніяльнай маскоўскай імперыі.

Перамога Рэгана – гэта перамога добра над злом, съятла над цемрай, міру над вайной ды дэмакратычнае вольнасці над варварскай бальшавіцкай пошасцю.

АКТ, ГОДНЫ ПАХВАЛИ

Афганская тэма ня зыходзіць з бачынаў заходніяе прэсы. Ужо пяць гадоў афганскія патрыёты – муджахедзіны вядуць змаганье супраць савецкіх акупацыйных войскаў. Гінуць у гэней вайне савецкія жаўнеры, гінуць партызаны, нясе страты мірнае насельніцтва краіны. Гінуць без патрэбы й сотні беларускіх юнакоў, якіх Масква пасылае ў далёкі ад Беларусі Афганістан, каб змагаліся за ейныя ўласныя інтарэсы. Паводле наших падлікаў, у сучасны момант у Афганістане знаходзіцца ад шасці да восьмі тысяч жаўнероў беларускага паходжанья.

Есьць між Беларусаў такія, што ўсьведаміўшы сабе гэта, уваходзяць у контакт з партызанамі й дабраахвотна пераходзяць на іхны бок. Пра аднаго такога беларускага "перабежчыка" расказаў нядайна супрацоўнік у (пазаштатнаму) Беларускай Рэдакцыі Радыя "Свабода" Валераму Канавалаву карэспандэнт Ю. Мілер, які пабы-

ваў у Афганістане. На пытаньне, ці між савецкіх перабежчыкаў і ваеннапалонных сустракаў ён Беларусаў, Ю. Мілер адказаў:

– Сустракаў. З адным такім бытым савецкім жаўнерам я сустрэўся ў партызанскім адзьдзеле ў каstryчніку 1983 году. Імя гэтага хлопца Андрэй, але прозывішча свайго прасці ён не называець, бо на Беларусі яго бацькі асталіся. Ён родам зь Менску. Яму тады было 20 гадоў. Да арміі скончыў Андрэй у Менску дзесяцігодку, мае сярэднюю адукацыю. Ваеннную службу пачаў у Віцебску ў дэсантнай дывізіі. Пасъля быў перакінуты ў Афганістан, дзе трапіў у дэсантна-штурмовая злучэніе, раскватараўанае ў Джалаабадзе. У жаўнеру сваей часыці карыстаўся пашанаю, бо заўсёды адстайваў іхныя праваў перад камандзераі. За тое меў няпрыемнасці з "асобным адзьдзелам". Калі ён пачаў, што далей аставацца ў адзьдзеле яму небясьпечна, увайшоў у контакт з партызанамі й пазней перайшоў на іхны бок. Цяпер знаходзіцца ў партызанскім адзьдзеле, які дзеіць на тэрыторыі Афганістану.

На запытаньне В. Канавалава, што думae цяпер аб гэтай вайне беларускі юнак, які перайшоў да афганскіх партызанаў, Ю. Мілер адказаў:

– З ягоных слоў скажу, што ён супраць гэтай вайны. "Мяне паслалі сюды камуністы, гаворыць Андрэй, каб я забіваў і рабаваў мірных афганскіх жыхароў, якія дапамагаюць партызанам, каб я змагаўся за тысячи кіляметраў ад сваёй бацькаўшчыны за імпэрыяльныя інтарэсы савецкага кіраўніцтва. Я супраць гэтай захопніцкай вайны, супраць таго, каб Масква пасылала сюды ў Афганістан беларускіх хлопцаў, хлопцаў іншых нацыянальнасцяў праводзіць яе захопніцкую палітыку. Сам я не гатовы із зброяй у руках змагацца супраць савецкіх акупантатаў, але зъбіраюся мірнымі сродкамі дапамагаць афганскім партызанам у іхнай барацьбе за свабоду сваёй краіны."

Афганскія партызыаны поўныя рашучасці змагацца да таго часу, пакуль іхню зямлю не пакіне апошні савецкі жаўнер. Афганскія партызыаны разумеюць, – і таکіх ужо большасці, – што іхны галоўны вораг на Беларусы, Украінцы, Эстонцы, Латышы, Летувісы, Грузіны й іншыя народы Савецкага Саюзу, а маскоўскі камунізм, камуністычнае кіраўніцтва, якое прытрымліваючыся адвечнага імпэрыялізму Масквы, пасылае сваіх жаўнероў падпрадкаваць сваей уладзі іншыя краіны, у тым ліку й Афганістан. Як мы адзначылі вышэй, беларускі юнак Андрэй зь Менску добра зразумеў гэтую палітыку Крамля й таму крок, які ён зрабіў, пераходзячы на бок афганскіх патрыётаў, трэба толькі вітаць, бо ён правільны, годны пахвалы.

яб

ЧЫТАЧОМ "ЗВАЖАЙ" ЖАДАЕМ ВЯСЁЛЫХ КАЛЯДАЎ
І ПАМІСНАГА НОВАГА ГОДУ
"Зважай"

З В А Ж А Й

8

СВЯТОЙ

ПАМЯЦІ

АЛЯКСАНДАР ПРОТАС

Сёлета 27-га верасьня адыйшоў ад нас у вечнасьць сціплы, працав іты, ахварны чалавек, вялікі патрыёт Алесь Протас. Жыў ён у Стратфардзе, недалека ад Лёндану й Таронта, ад самага пачатку іх заснаванья быў сябрам Згуртаванья Беларусаў Канады й Парафіі Св. Кірылы Тураўскага ў Таронце.

Аляксандар Протас радзіўся ў фальварку Забалоцье калі Дзісны ў працавітай і съведамай беларускай сялянскай сям'і, меў трах братоў і столькіх сясьцёў. Характэрна, што ўсе былі адукаваныя, некаторыя зь сярэдніяй, а іншыя і з вышэйшай асьветай.

Пасыя Першай сусьветнай вайны, пад польскай акупациі, Протасы цімала спрычыніліся да будовы беларускага школьніцтва. Двуродны брат Алеся Пётра Мятла быў сялянамі выбраны паслом-польскага сойму. У немалой меры яму Протасы заўдзячвалі сваю нацыянальную съведамасць і актыўнасць. Мятла, які намагаўся арганізаваць Беларускую Сялянскую Грамаду й належаў да ейнага ЦК, пасыя суду ў Польшчы над грамадаўцамі, апынуўся ў БССР, дзе, згодна БелСЭ, памёр у 1936 годзе.

Алесь Протас вучыўся ў Віленскай Беларускай гімназіі, служыў у польскай арміі, а падчас бальшавіцкай акупациі Зах. Беларусі, як аднін з "раскулачаных", працаваў у лясной прамысловасці. Падчас нямецкае акупациі працаваў на гаспадарцы, а пасыя арганізацыі Беларуское Краёвае Абароны быў афіцэрам кватармайстрам (забясьпечаныя) на Глыбоцкую аругу.

Алесь із раднёй апынуўся ў Аўстріі й пасыя вайны абжыўся ў Стратфардзе, у Канадзе. Тут ён працаваў звычайнім работнікам. Ад самага пачатку заснаванья ЗБК і Парафіі Св. Кірылы Тураўскага, Нябожчык браў актыўны ўдзел у іх жыцці. Ахварны, сціплы й надзвычайна вытрымальны, ён быў добрым прыкладам для іншых. Пакінуў дачку й сына ды ўнукаў. Алесь Протас быў добрым і ахварным беларускім патрыётам, добрым бацькам і грамадзкім працаўніком. Памяць Яму вечная!

Дзесям і ўнукам Нябожчыка, Свяяком,
нашыя спачуваньні.

МАГІЛА НЯВЕДА МАГА ЖАҮНЕРА

Да Другой вайны ў іх гэтага ня было, але пасыя яе бальшавікі пабудавалі ў Маскве магілу няведамага жаўнеры. І вось пры тэй магіле зьявілася ўжо ў гадох жанчына, якая начала галасіць і прамаўляць праз сылёзы: — А сыночак ты мой, а нагарараваўся-ж ты ды наяваяўся. А колькі-ж сылёзаў я па табе праліла. А як-жа тут табе цяпер ляжыцца ды адпачываецца?

І пачуўся з магілы голас: — Sehr gut, бабушка!

СЁЛЕТА ВЫЙШЛА З ДРУКУ

выдавецтва "Пагоня"

новая кніга Кастуся Акулы

"УСЯКАЯ ЎСЯЧЫНА"

Кніга мае 140 бачын. Цана — у Канадзе ў ЗША — 15.00 дал., у Аўстраліі — 10.00 дал., у Англіі — 5 хунтаў.

У кнізе ёсьць раней друкаванае, як п'еса "Тараканы ў саладусе", або "Запіскі Яўхіма Крайняга", але найбольш новага матар'ялу: аўтарава пазіція, нарыс "Людзі й людзі" — пра БАПЦ, ейны крызіс і духоўнікаў; "Дэманстрацыя на Экспо 67", аўтабіографічныя нарысы.

Тых чытачоў, каторым кніга выслана і яшчэ за яе не заплатілі, просім звязаць належнасць. *Кнігу замаўляць, пішачы на адрес "Зважай", а чэкі пісаць на імя й прозвішча аўтара.*

ДЗЕСЯЦЬ ГАДОЎ

Сёлета ў лістападзе нашаму часапісу спаўняецца дзесяць год. Выйшла 36 нумароў. За гэты час выдана на яго друк 8 900 далераў. Найбольшую суму з гэтага зарганізаваў і сабраў адзьдзел Нью Брансвік Згуртаванья Беларуска Амерыканскіх Ветэранаў. Найбольш працы для гэтага ўлажыў маёр Сяргей Гутырчык. Наш добры й працавіты гісторык, др. Віктар Сянкевіч даў надзвычайна многа цікавага й цэннага матар'ялу.

Усім чытачам і супрацоўнікам дзякуем за ўсялякую помоч і спадзянемся, што нашае плённае супрацоўніцтва будзе прадаўжацца ў будучыні.

Жыве Беларусь у змаганьні!

Камітэт Сувязі

ФОНД "ЗВАЖАЙ"

Ад 20-га жнівеня да 1-га лістапада атрымана на "Зважай" і на пакрыццё расходаў, звязаных з 2-й Сусьветнай Сустрэчай Беларускіх Ветэранаў у Кліўлендзе 1-3 верасьня:

На лісту адзьдзелу ЗБАВ у Нью Брансвіку:

С. Гутырчык - 12.50 дал., Б. Даніловіч - 6.75., В. Хараверц - 6.75, В. Дубяга - 6.75, А. Б. - 12.50, П. Кажура - 6.75, Л. Стагановіч - 6.75, Алег Дубяга - 6.75, А. Субота - 6.75, В. Машанскі - 6.75, М. Януш - 6.75, з продажы "Зважай" - 33.75.

Айцец М. Страпко - 12.50, Юля Андрушына - 6.75, М. Лужынскі - 25.00, В. Кажан - 12.50, Я. Юхнавец - 3.75, В. Кіпель - 19.00, К. Калоша - 12.50, Ул. Набагез - 65.00, Адзьдзел ЗБАВ ў Нью Брансвіку - 125.00, А. М. 20.00, М. Махнач - 19.00, сп. Акавіты - 5.40, В. Сянкевіч - 9.00, Ул. Цывірка - 40.70.

Заміж вінка на съежую магілу Алеся Протаса:
Віталі і Люба Кажаны - 38.00, А. М. - 20.00, Аўген Протас - 10.00, К. Акула - 20.00.

Разам - 583 дал. 60 ц.

Усім ахварадаўцам шырае дзялкуй.